

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΕΙ ΤΗΝ ΕΓΓΕΝΗ ΤΟΥΣ ΣΧΕΣΗ*

Νατάσα Σούμπαση**

Περίληψη

Θέμα του ακόλουθου άρθρου είναι η σχέση της κοινωνικής εργασίας με την ανεκτικότητα ως έννοια που διαπνέει τη θεωρία, τις αξίες, τις αρχές και την άσκηση κοινωνικής εργασίας, κυρίως μέσα στο σύγχρονο διεθνές πλαίσιο. Εξετάζεται η εγγενής σχέση της κοινωνικής εργασίας με την ανεκτικότητα, μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση των δύο εννοιών, με στόχο τη διεύρυνση του θεωρητικού πλαισίου της κοινωνικής εργασίας και του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών. Η διερεύνηση του θέματος ξεκινά από τη διαπίστωση των αλλαγών που έχουν επέλθει σε παγκόσμιο επίπεδο και έχουν επηρεάσει την κοινωνική κατάσταση και επομένως και την κοινωνική εργασία. Επιχειρείται η επεξεργασία της έννοιας της ανεκτικότητας μέσα στα όρια που αφορούν στην κοινωνική εργασία, καθώς και η κριτική ανασκόπηση της εξέλιξης της κοινωνικής εργασίας και της ανάπτυξης σύγχρονων μοντέλων κοινωνικής εργασίας, όπως η κοινωνική και κοινοτική ανάπτυξη και η Διεθνής Κοινωνική Εργασία που ανταποκρίνονται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, έτσι όπως διαμορφώθηκε μέσω της παγκοσμιοποίησης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντοπίζονται τα σημεία που συναντώνται η κοινωνική εργασία και η ανεκτικότητα, με στόχο τον εμπλουτισμό της πρώτης προκειμένου να αντιμετωπίσει τις νέες συνθήκες μέσα στις οποίες καλείται να αναπτύξει το ρόλο της.

Λέξεις κλειδιά: ανεκτικότητα, κοινωνική ανάπτυξη, κοινοτική ανάπτυξη, παγκοσμιοποίηση, αναπτυξιακό μοντέλο, πολυπολιτισμικότητα, Διεθνής Κοινωνική Εργασία.

Εισαγωγή

Η έννοια της ανεκτικότητας είναι γνωστή στην κοινωνική εργασία, κυρίως μέσα από την ενασχόλησή της με «περιθωριακές» ή «μειονοτικές» ομάδες, οι οποίες, εκτός από συγκεκριμένες κοινωνικές ή/και ψυχολογικές ανάγκες, αντιμετωπίζουν συχνά τη δυσκολία αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο. Παρόλο που παραδοσιακά η κοινωνική εργασία έχει ως αντικείμενο της άσκησης της την αντιμετώπιση αναγκών τέτοιων ομάδων, τόσο στη βιβλιογραφία της, όσο και στην πρακτική της, υιοθετεί έννοιες σχετικές με την ανεκτικότητα, αλλά σπάνια αυτόν τον όρο. Η διαπίστωση αυτή, σε συνδυασμό με το θεωρητικό ενδιαφέρον για το περιεχόμενο του όρου «ανεκτικότητα», οδήγησε στην υπόθεση ότι η θεωρία και η πρακτική της κοινωνικής εργασίας συνδέεται στενά με την ανεκτικότητα σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο.

---

* Το παρόν άρθρο βασίζεται στο θεωρητικό μέρος της διπλωματικής εργασίας για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου.

** Κοινωνική λειτουργός, ΜΑ στη Διεθνή Κοινωνική Εργασία και Κοινοτική Ανάπτυξη, Υπότροφος ΙΚΥ.

Η διερεύνηση της θεωρητικής τους συγγένειας επιχειρήθηκε μέσα από τη σύγκριση σχετικών βιβλιογραφικών αναφορών: από τη μια μεριά βιβλιογραφία σχετική με την έννοια της ανεκτικότητας, η οποία βαθμιαία περιορίστηκε στη μελέτη πηγών των Ηνωμένων Εθνών που διασαφηνίζουν, τόσο την έννοια, όσο και την πρακτική πτυχή της ανεκτικότητας και από την άλλη μεριά, βιβλιογραφία σχετική με την εξέλιξη του περιεχομένου και των τομέων εφαρμογής της κοινωνικής εργασίας.

Ο σκοπός της διερεύνησης ήταν να αναδειχτεί ένα νέο ζήτημα για την έρευνα στην κοινωνική εργασία, που υπαγορεύει εμπλουτισμό τόσο της βιβλιογραφίας, όσο και της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία.

Προς αυτό το σκοπό, οι στόχοι της ήταν:

- Να οριστεί η έννοια της ανεκτικότητας μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής εργασίας.
- Να προσεγγιστεί η θεωρία και η πρακτική της κοινωνικής εργασίας μέσα από ένα διεθνιστικό πρίσμα και κυρίως μέσα από το πρίσμα των κειμένων των Ηνωμένων Εθνών.
- Να διερευνηθεί η προοπτική ανάπτυξης νέων ρόλων για την κοινωνική εργασία.
- Να προταθούν στοιχεία προς ενσωμάτωση στο πρόγραμμα εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών, που να τους προετοιμάζουν για νέους ρόλους.

1. Το θεωρητικό πλαίσιο της ανεκτικότητας

Η έννοια της ανεκτικότητας σχετίζεται με πολλές επιστήμες. Για την πολιτική «η πολιτική ανεκτικότητα είναι η νοοτροπία και η κατάσταση της κοινωνίας που καθιστά δυνατή τη λειτουργία μιας πλουραλιστικής δημοκρατίας και την πραγμάτωση του πλουραλιστικού ιδανικού» (Wolff, αν. στον Wolff et al., 1965:4). Για τη φιλοσοφία, είναι μία πολύπλοκη έννοια «καθώς αν κάποιος παραχωρεί ή υποστηρίζει μια δύναμη να είναι κάποιος ανεκτικός, κάποιος άλλος ισότιμα παραχωρεί μια δύναμη να μη δείχνει ανεκτικότητα» και μπορεί «να γίνει αντιληπτή [η ανεκτικότητα] ως ένα “διαδικαστικό” χαρακτηριστικό που μπορεί να αποδοθεί στην άσκηση οποιασδήποτε μορφής ελευθερίας ή δύναμης» (King, 1976:9).

Ως αντικείμενο της ψυχολογίας μπορεί να γίνει κατανοητή ως μεθοδολογικά σχετική με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (King, 1976:9).

Ωστόσο, η φιλοσοφία “κρατά τα νήα” στην προσπάθεια ορισμού της ανεκτικότητας και υπόδειξης των «περιοχών πρακτικού ενδιαφέροντος» (Horton and Mendus, 1985:7).

Ο King (1976) δίνει τις γλωσσολογικές ρίζες του όρου: η λέξη “ανεκτικότητα” έχει λατινική προέλευση (*tolerantia*). «Στην πρώιμη ιστορία του όρου, αυτό που η ίδια η λέξη και τα παράγωγά του είχαν την πρόθεση να χαρακτηρίσουν σε ένα ευρύ πλαίσιο ήταν η γενική έννοια της ενδυνάμωσης, ή της ανοχής διαφόρων θεμάτων» (King, 1976:12).

Το αντίθετο της ανεκτικότητας, η μισαλλοδοξία (*intolerance*), νοείται ως «είτε δυσαρέσκεια ή αποδοκιμασία κάποιου προσώπου (για διάφορους πιθανούς λόγους) και η λήψη αρνητικών μέτρων (οποιοδήποτε είδους) εναντίον του προσώπου για το οποίο υπάρχει δυσαρέσκεια ή αποδοκιμασία» (King, 1976:74). Ιστορικά, η μισαλλοδοξία πρωτοεμφανίστηκε στο πλαίσιο θρησκευτικών αντιθέσεων (King, 1976).

Σε φιλοσοφική βάση, η ανεκτικότητα και η μισαλλοδοξία, παρόλο που είναι έννοιες αντίθετες, είναι ηθικά αποφορτισμένες και η ανεκτικότητα δεν είναι ούτε καλή ούτε κακή, τουλάχιστον όσον αφορά τη λογική της προσέγγιση (King, 1976). Ωστόσο, η ανεκτικότητα έχει επίσης μια ψυχολογική πλευρά, που ορίζεται ως «μία προδιάθεση να ζυγιστούν προσεκτικά συγκρουόμενες προτεραι-

ότητες, να αμφισβητηθούν τα *πλεονεκτήματα* των προβαλλόμενων μέσων ως προς τους στόχους που προτίθενται να εξυπηρετήσουν» (King, 1976:38).

Μαζικές εκδηλώσεις μισαλλοδοξίας που έχει βιώσει η ανθρωπότητα οδηγούν στην αποδοχή ότι η ανεκτικότητα είναι «καλή», παρότι μόνο στην ψυχολογική της διάσταση» (King, 1976).

Πρέπει να σημειωθεί ότι η εννοιολογική ανάλυση της ανεκτικότητας δεν έχει στόχο να περιορίσει την αξία της, αλλά να εξοικειώσει όλους όσους ενδιαφέρονται για το θέμα με τις ποικίλες διαστάσεις της και τους περιορισμούς της. Επιπλέον, η ανεκτικότητα είναι περισσότερο «μέσο» παρά «στόχος», ή, όπως λέει η Reardon, τοποθετώντας το ζήτημα στο σύγχρονο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και οικονομικό πλαίσιο, «έχουμε ταυτίσει την ανεκτικότητα με ένα κατώφλι ή μια κατάσταση που ανοίγει την πόρτα στους πραγματικά επιθυμητούς στόχους, την ειρήνη και τη δημοκρατία, βασισμένους σε έναν παγκόσμιο σεβασμό για όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των μελών της ανθρώπινης οικογένειας – με λίγα λόγια, έναν πολιτισμό της ειρήνης» (Reardon, 1997:12).

Με αυτή την έκφασή της και τη συσχέτισή της με την ειρήνη υιοθετείται η έννοια της ανεκτικότητας στα ακόλουθα κεφάλαια.

2. Κοινωνική Εργασία και ανεκτικότητα

2.α. Ένα διεγερμένο πλαίσιο άσκησης της κοινωνικής εργασίας

2.α.α. Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην άσκηση της κοινωνικής εργασίας

Η κοινωνική εργασία έχει τις ρίζες της στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν τα πρώτα σημάδια της αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης προκάλεσαν μια σειρά από σχετικά κοινωνικά προβλήματα. ειδικά στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική (Lyons 1999; Midgley 1997b). Για να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα αναπτύχθηκε φιλανθρωπική δραστηριότητα, που αποτέλεσε τον πρόδρομο της κοινωνικής εργασίας με άτομα (Midgley, 1997b).

Στην ταξινόμηση των μοντέλων παρεχόμενων υπηρεσιών από τις Mayadas και Elliott, μέχρι τη δεκαετία του 1940, η κοινωνική εργασία διαπνεόταν από ελεημοσύνη, φιλανθρωπία και κοινωνικό έλεγχο. Από το 1940 έως τη δεκαετία του '70 η κοινωνική εργασία έγινε διορθωτική, ιατρική και ανταποκρινόταν σε κρίση (Mayadas and Elliott, 1997), ενώ η κοινωνική εργασία με την κοινότητα άρχισε να γίνεται πιο δημοφιλής (Midgley, 1997). Για τα επόμενα είκοσι χρόνια η κοινωνική εργασία παρέμεινε διορθωτική στα Δυτικά βιομηχανικά κράτη (Mayadas and Elliott, 1997), ωστόσο οι έννοιες της «συνειδητοποίησης» (conscientization) και της «ενδυνάμωσης» (empowerment) εμφανίστηκαν και γέννησαν αυτό που ονομάστηκε «ριζοσπαστική κοινωνική εργασία» (radical social work) κυρίως τη δεκαετία του '70 (Lyons, 1999). Την ίδια εποχή, η κοινωνική εργασία κατευθυνόταν σε αναπτυξιακές προσεγγίσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες (Mayadas and Elliott, 1997). Στη στροφή του εικοστού αιώνα, οι κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, ακόμη και περιβαλλοντικές αλλαγές έγιναν φανερές (Lyons, 1999), οι οποίες «έθεσαν υπό αίρεση τα παραδοσιακά πεδία δράσης της κοινωνικής εργασίας» (Midgley, 1997a). Η παγκοσμιοποίηση, όπως έγινε αισθητή κυρίως με τη ροή διεθνούς κεφαλαίου και στην επικοινωνία, ασκεί επιρροή περισσότερο από ποτέ (Midgley, 1997a). Για την κοινωνική εργασία η παγκοσμιοποίηση είναι ένα καίριο θέμα καθώς δημιουργήσε νέα κοινωνικά προβλήματα και άλλαξε το πλαίσιο μέσα στο οποίο ασκείται η κοινωνική εργασία (Midgley, 1997a).

Όπως επισημαίνει η Lyons (1999), «μια αυξημένη κατανόηση των κοινωνικών συνεπειών της παγκοσμιοποίησης είναι ουσιαστική, όχι μόνο για τα εθνικά, περιφερειακά και παγκόσμια σώματα

διαμόρφωσης πολιτικής, αλλά και ένα σημαντικό στάδιο στη διαμόρφωση της διεθνούς κοινωνικής εργασίας» (Lyons, 1999:5). Η αυξημένη φτώχεια και εξαθλίωση αποδίδονται στην εξάπλωση της παγκόσμιας οικονομίας και στα προγράμματα δομικής προσαρμογής (structural adjustment programs) που υιοθετήθηκαν από αναπτυσσόμενες χώρες με στόχο να σταθεροποιήσουν τις οικονομίες τους, ενώ βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές χώρες υποφέρουν από την ανεργία και τα ακόλουθα κοινωνικά προβλήματα της οικογενειακής αποδόμησης, της απόγνωσης, της βίας και της χρήσης ουσιών. Επιπροσθέτως, η παγκοσμιοποίηση έχει προκαλέσει μετακινήσεις πληθυσμών, που είχαν ως αποτέλεσμα την εκτόπιση και προβλήματα πολιτισμικής προσαρμογής, ενώ κάποια νέα εμφανίστηκαν, όπως, η εκμετάλλευση των μεταναστών και η σκληρή μεταχείριση των παράνομων μεταναστών (Midgley, 1997a).

Η αύξηση της μετανάστευσης και οι εντάσεις που προκαλούνται από την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ένταση έχουν αυξήσει τις εθνικές συγκρούσεις και τη βία, παρόλο που «επεισόδια εκτεταμένων εθνικών συγκρούσεων συχνά έχουν τις ρίζες τους στις πρώιμες φάσεις της παγκοσμιοποίησης, όταν οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις υπόταξαν τους λαούς της Αφρικής, της Ασίας και της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής στον παγκόσμιο αυτοκρατορικό νόμο» (Midgley, 1997a:61).

Οι πολιτικές μάχες και η εθνικιστική βία αύξησαν το πρόβλημα της προσφυγιάς (Midgley, 1997a:61). Η μετανάστευση και η αυξημένη ροή προσφύγων επίσης, δημιουργούν την ανάγκη να προωθήσει η κοινωνική εργασία «μια καλύτερη κατανόηση των πλεονεκτημάτων της πολιτισμικής διαφορετικότητας» (Midgley, 1997a:61).

Η διεθνής αλληλεξάρτηση προσφέρει ευκαιρίες στην κοινωνική εργασία να μοιραστεί εμπειρίες, να διαδώσει τη γνώση της, να καταπιαστεί με διεθνείς δράσεις και να αναπτύξει συγκριτική έρευνα που οδηγεί σε κριτική υιοθέτηση νέων πρακτικών από άλλες χώρες, ώστε να αντιμετωπίσει νέες ανάγκες καθώς προωθεί διεθνείς επαγγελματικές συνεργασίες μέσω διεθνών συνδέσμων κοινωνικής εργασίας (Midgley, 1997a).

Η παγκοσμιοποίηση έχει συμβάλει τα μέγιστα στη διεθνοποίηση της κοινωνικής εργασίας, καθώς «δύο συγκεκριμένοι παράγοντες, οι αλλαγές μέσα στις κοινωνίες (που σε πολλές χώρες συμπεριλαμβάνουν έναν αυξανόμενο ετερογενή πληθυσμό) και η ευκαιρία ή ανάγκη για περισσότερη ανταλλαγή και διακρατική δραστηριότητα, έχουν οδηγήσει στη συνειδητοποίηση ότι μερικές βασικές ανθρώπινες ανάγκες και προβλήματα είναι κοινά και στην κατανόηση ότι οι πολιτισμικές διαφορές επηρεάζουν την έκφρασή τους καθώς και τη μορφή που παίρνει η ανταπόκριση της κοινωνίας και της κοινωνικής εργασίας σε αυτές τις ανάγκες και τα προβλήματα. Αυτές [οι ανάγκες και τα προβλήματα] με τη σειρά τους, έχουν συμβάλει σε μια αυξημένη εκτίμηση της αξίας των διεθνών προσεγγίσεων» (Lyons, 1999:13).

Αυτό που είναι φανερό τώρα περισσότερο από ποτέ πριν, είναι ότι υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ των εθνών, η οποία έχει τους υποστηρικτές και τους πολέμιους της (Midgley, 1997a) και αναμφισβήτητα επηρεάζει τόσο τη θεωρία, όσο και την άσκηση της κοινωνικής εργασίας.

2.α.β. Το αναθεωρούμενο περιεχόμενο, οι ρόλοι και οι προκλήσεις για την κοινωνική εργασία

Όπως αναφέρει ο Midgley (1997,b): «Οι διαφωνίες μέσα στο επάγγελμα σχετικά με τους κατάλληλους ρόλους και τις λειτουργίες της κοινωνικής εργασίας δεν είναι καινούργιες» (Midgley, 1997b:176). Η συζήτηση μεταξύ των κοινωνικών λειτουργών υπέρ ενός μοναδικού, ξεχωριστού μοντέλου μεθόδων, γνώσης και πρακτικής και αυτών, υπέρ της διαφοροποίησης στην κοινωνική εργασία, είναι σε εξέλιξη (Midgley, 1997b:176).

Η μέθοδος της Κοινωνικής Εργασίας με Άτομα είναι παραδοσιακή στη Δυτική Κοινωνική Εργασία και «σε πολλές περιπτώσεις αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστή από τις προσεγγίσεις της κοινωνικής παιδαγωγικής (social pedagogy) / εκπαιδευτικής και κοινωνικής δράσης (educative and social action) και από την κοινοτική ανάπτυξη (community development). (Lyons, 1999:11).

Όπως αναφέρει η Payne (2003), «Μέσα στο χρόνο, οι βασικές ιδέες σχετικά με την κοινωνική εργασία έχουν αλλάξει. Αυτό δείχνει ότι δεν υπάρχει ένα πράγμα που αποκαλείται κοινωνική εργασία, γιατί αυτό αλλάζει ανάλογα με το κοινωνικό, πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο. Επομένως, ο ορισμός ενός ρόλου για την κοινωνική εργασία πρέπει να περιλαμβάνει κοινωνικές, πολιτισμικές και ιστορικές διαφορές» (Payne, 2003:4). Τοποθετώντας αυτή τη διαπίστωση στο σύγχρονο πλαίσιο, η κοινωνική εργασία «έχει προχωρήσει προς την προοδευτική προσέγγιση της κοινωνικής ανάπτυξης», η οποία «αντιμετωπίζει τα κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά επίπεδα λειτουργίας στα κοινωνικά προβλήματα. Δίνει έμφαση σε μια πολύ - απιακή ανάλυση των κοινωνικών θεμάτων και σε μια πολυεπίπεδη παρέμβαση, απομακρυνόμενη από την εστίαση στο ατομικό μοντέλο. Βλέπει τη διαφορετικότητα ως κεντρική γιατί το πλαίσιο της είναι πολυ-πολιτισμικό» (Mayadas and Elliott, 1997:177).

Τα διαφορετικά πλαίσια καλούν για διαφορετικούς ρόλους στην κοινωνική εργασία, που «μπορούν να περιγραφούν ως σχετικοί με την άμβλυνση των κοινωνικών προβλημάτων και με την υποστήριξη και ενδυνάμωση ατόμων, οικογενειών, ομάδων και κοινοτήτων που επηρεάζονται από αυτά με υπεράσπιση και διαπραγμάτευση σχετικά με πολιτικές και πρακτικές (συμπεριλαμβανομένων μεσο-συστημάτων, όπως τα σχολεία ή τα νοσοκομεία) και μερικές φορές με παρέμβαση που στοχεύει στη συμφιλίωση μεταξύ ατόμων ή ομάδων. Με αυτό δεν αναιρείται ο πρωτεύων ρόλος των κοινωνικών λειτουργών σε ποικίλες περιπτώσεις, αλλά προβάλλονται επιχειρήματα για μια πιο ξεκάθαρη και ενοποιημένη εστίαση στη συγκεκριμένη (αν και όχι μοναδική) ευθύνη της κοινωνικής εργασίας να υπερασπιστεί και να προωθήσει τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα των συνήθως λιγότερο δυνατών ατόμων και ομάδων στην κοινωνία, στην προσπάθεια για κοινωνική δικαιοσύνη» (Lyons, 1999:11).

Σύμφωνα με τις Mayadas και Elliott, «η κοινωνική ανάπτυξη (social development) εκπροσωπεί μια θεωρία και μια ιδεολογία διεθνώς αναγνωρισμένες και προσφέρει ένα κοινό έδαφος για την ανάπτυξη μιας ισχυρότερης επαγγελματικής ταυτότητας για την κοινωνική εργασία. Προς το παρόν, η κοινωνική εργασία σημαίνει πολλά διαφορετικά πράγματα ανάλογα με τη χώρα στην οποία εφαρμόζεται. Μια κοινή θεωρητική προσέγγιση όπως η κοινωνική ανάπτυξη (social development) θα βοηθήσει στην αναγνώριση κοινών προβλημάτων και θα αυξήσει την αμοιβαιότητα στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων και θεμάτων σε όλο τον κόσμο» (Mayadas και Elliott, 1997:179).

Όσον αφορά στα κοινά σημεία και τις διαφορές μεταξύ κοινωνικής εργασίας και κοινωνικής ανάπτυξης, η Elliott υποστηρίζει ότι «σε ένα γενικό επίπεδο υπάρχει συμφωνία και στις δύο προσεγγίσεις στην κοινή τους εστίαση στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις φιλελεύθερες αξίες. Όσον αφορά στη λειτουργικότητά τους, ωστόσο, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η κοινωνική εργασία είναι ουσιαστικά προσανατολισμένη στο άτομο και πολιτικά συντηρητική, ενώ η κοινωνική ανάπτυξη είναι προσανατολισμένη σε παγκόσμιο επίπεδο και ριζοσπαστική» (Elliott, 1993:24).

Το θέμα της πολυπολιτισμικότητας είναι ουσιώδες στη συζήτηση σχετικά με το περιεχόμενο της κοινωνικής εργασίας και έχει προκαλέσει αναθεώρηση της σχέσης της πολυπολιτισμικότητας με την άσκηση κοινωνικής εργασίας, ειδικά μέσα στο διεθνές της πλαίσιο.

Το θέμα της πολυπολιτισμικότητας είναι ύψιστης σημασίας όταν συνδέεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και επομένως με την ανεκτικότητα. Όπως αναφέρει η Lyons (1999), η προώθηση της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης, που συμπεριλαμβάνει την έκθεση των λαών σε πολιτισμικές εμπειρίες άλλες από τις δικές τους, μπορεί να ενισχύσει τον πολιτισμικό εθνικισμό και είναι σε αυτό το σημείο όπου η άσκηση της κοινωνικής εργασίας συναντά την πολυπολιτισμικότητα. Αυτό που είναι σημαντικό για τους κοινωνικούς λειτουργούς, όταν εργάζονται μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, είναι η επίγνωση των σχετικιστικών απόψεων του πολιτισμού, που επηρεάζουν την αντίληψη για τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό τους. Γιατί, όπως υποστηρίζει και ο Donaldson (αν. στη Healey, 2001), το κριτήριο είναι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και το σημείο, πέρα από το οποίο, οι πολιτισμικές διαφορές βλάπτουν. Το περιεχόμενο της πολυπολιτισμικότητας είναι ιδιαίτερα σχετικό με την άσκηση κοινωνικής εργασίας όταν αυτή καταπιάνεται με τη σύγκρουση (Lyons, 1999) και τους πληθυσμούς που προέρχονται από συγκρούσεις, όπως οι πρόσφυγες και οι εκτοπισμένοι πληθυσμοί, οι οποίοι εισέρχονται σε ένα νέο πολιτισμικό περιβάλλον.

Με αυτή την πτυχή της πολυπολιτισμικότητας συνδέεται και η έννοια της υπηκοότητας (citizenship), όπως αναδύθηκε μέσα από την πολιτισμική παγκοσμιοποίηση, θολώντας τον ορισμό της και εισάγοντας τον όρο «παγκόσμια υπηκοότητα» (global citizenship) (Lyons, 1999).

Η Lister (1998 αν. στη Lyons 1999) υποστηρίζει ότι «οι αρχές της επιμεριστικής δικαιοσύνης, συνδυασμένες με οικολογικές προσεγγίσεις, απαιτούν μια διεθνιστική ερμηνεία των υποχρεώσεων που πηγάζουν από την υπηκοότητα» (Lyons, 1999:151) και ότι ένας σύνδεσμος μεταξύ υπηκοότητας και ανθρώπινων δικαιωμάτων θα οδηγούσε σε πιο ολοκληρωμένες πρακτικές για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.

2.α.γ «Διεθνοποιώντας» τις Αρχές και την Ηθική της Κοινωνικής Εργασίας

Καθώς η εκπαίδευση στην ειρήνη και την ανεκτικότητα είναι ένα πεδίο δράσης με αντικείμενο θέματα που είναι ηθικά φορτισμένα, μια επανεξέταση των αρχών και της ηθικής της κοινωνικής εργασίας είναι δυνατό να αναδείξει τη σχέση μεταξύ κοινωνικής εργασίας και ανεκτικότητας / ειρήνης.

Το έγγραφο της Διεθνούς Ομοσπονδίας Κοινωνικών Λειτουργών (International Federation of Social Workers) «Η Ηθική των Αρχών και των Μέτρων της Κοινωνικής Εργασίας» (The Ethics of Social Work Principles and Standards), που υιοθετήθηκε το 1994 (www.ifsw.org, 10/10/02), διακηρύσσει ότι: «κάθε άνθρωπο ον έχει μοναδική αξία, η οποία υπαγορεύει ηθική θεώρηση προς αυτό το άτομο» (2.2.1), «κάθε άτομο έχει το δικαίωμα στην αυτοπραγμάτωση έως το σημείο που δεν καταπατά το ίδιο δικαίωμα των άλλων και έχει υποχρέωση να συμβάλλει στην ευημερία της κοινωνίας» (2.2.2) και «κάθε κοινωνία, ανεξάρτητα από τη μορφή της, πρέπει να λειτουργεί για να παρέχει στο μέγιστο βαθμό πλεονεκτήματα για όλα της τα μέλη» (2.2.3).

Το περιεχόμενο αυτών των άρθρων είναι εμφανώς συνδεδεμένο με την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και σχετικά έγγραφα των Ηνωμένων Εθνών.

Ειδικό βάρος έχουν τα θέματα των ανθρώπινων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης, όπως φαίνεται και στον «Ορισμό της Κοινωνικής Εργασίας» από τη Διεθνή Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών, όπου υπογραμμίζεται ότι «Οι αξίες των ανθρώπινων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι βασικές στην κοινωνική εργασία» ([www.ifsw.org/publications / 4.6e.pub.html](http://www.ifsw.org/publications/4.6e.pub.html), 10/10/02), όπως και στο «Η Ηθική των Αρχών και Standards της Κοινωνικής Εργασίας»: «Οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν δέσμευση προς τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης» (www.ifsw.org, 10/10/02).

Όπως αναφέρει η Lyons (1999), «Η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών έχει επίσης αναπτύξει το θέμα του ρόλου της κοινωνικής εργασίας σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική δικαιοσύνη και έχει ασχοληθεί με έννοιες που ήταν σημαντικές στα πρώιμα στάδια κάποιων δράσεων της κοινωνικής εργασίας και έχουν αυξανόμενη σχέση με τον εξελισσόμενο ρόλο και δράσεις του επαγγέλματος, συμπεριλαμβανομένων αυτών σε διεθνές επίπεδο» (IFSW 1997).

Μια από αυτές τις έννοιες είναι η ειρήνη, ειδικά καθώς οι συνέπειες του πολέμου έχουν προεκτάσεις για την κοινωνική εργασία (Pugh 1997 αν. Lyons, 1999).

Η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών έχει εκδώσει τη «Διεθνή Δήλωση για την Ειρήνη και την Κοινωνική Δικαιοσύνη» (International Statement on Peace and Social Justice, www.ifsw.org, 10/10/02), στην οποία αναφέρεται ότι: «για τους κοινωνικούς λειτουργούς, τα θέματα της ειρήνης και της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι αλληλένδετα» και ότι αν οι προτεραιότητες δεν αλλάζουν από επενδύσεις σε όπλα, σε επενδύσεις για την κοινωνική ανάπτυξη, η φτώχεια και η επιδρασή της στην σίτιση, την υγεία και την εκπαίδευση θα συνεχίσει να εξαθλιώνει τα ανθρώπινα όντα και να περιορίζει τις δυνατότητές τους. Επιπλέον, το θέμα των συγκρούσεων, αλληλένδετο με την ειρήνη, είναι μια συνήθης κατάσταση που οι κοινωνικοί λειτουργοί καλούνται να αντιμετωπίσουν μέσα στην καθημερινή τους πρακτική, ώστε να συμβάλουν στην επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης για όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από εισόδημα, τάξη, κάστα, θρησκεία, φυλή ή εθνικότητα. Επομένως, η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών, μέσω της Πολιτικής Δήλωσής της διακηρύσσει ότι:

«Η IFSW θα δουλέψει σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη και τις διεθνείς οργανώσεις ανθρώπινων δικαιωμάτων για να προωθήσει την ειρήνη και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Η IFSW θα κάνει εκστρατεία για αναδιανομή των πόρων από στρατιωτική χρήση, σε κοινωνική ανάπτυξη.

Η IFSW θα προωθήσει τις έννοιες της μεσολάβησης και της διαπλοκής για να διασφαλίσει την ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων μεταξύ των εθνών.

Η IFSW θα συνεργαστεί με το Διεθνή Σύνδεσμο Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (IASSW) για να προωθήσει την εξέλιξη του εκπαιδευτικού προγράμματος στις σχολές κοινωνικής εργασίας, ώστε να συμπεριλάβουν τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων.

Η IFSW θα συλλέξει πληροφορίες από τους συλλόγους - μέλη του για να καταγράψει λεπτομερώς την επίδραση που έχει στην κοινωνική ανάπτυξη η υπέρμετρη επένδυση σε όπλα.

Η IFSW επαναδιακηρύσσει τη μακρόχρονη δέσμευσή της για ειρήνη και μη-βία, και την πεποίθησή της ότι η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης μπορεί να επιτευχθεί μέσω μη-βίαιης αλλαγής».

Οι Mayadas και Elliott (1997) ορίζουν τις αξίες της τέταρτης φάσης της κοινωνικής εργασίας, ώστε κατά τον εικοστό πρώτο αιώνα αυτές να είναι η παγκοσμιοποίηση, η διαπολιτισμικότητα, η δημοκρατία, η διαφορετικότητα, η κοινωνική, πολιτισμική και εθνική ανταλλαγή.

Οι έννοιες αυτές τίθενται μέσα στο υπό αλλαγή περιεχόμενο των ρόλων και της άσκησης κοινωνικής εργασίας, όπου βρίσκεται το θέμα της σχέσης κοινωνικής εργασίας, όπου βρίσκεται το θέμα της σχέσης κοινωνικής εργασίας - ειρήνης / ανεκτικότητας.

Όστόσο, υπάρχει μια υπό εξέλιξη συζήτηση σχετικά με το σύστημα αξιών της κοινωνικής εργασίας και τη δυνατότητα της πολιτισμικής μεταφοράς του, που τοποθετείται μέσα στη σχετικιστική θεώρηση του περιεχομένου της κοινωνικής εργασίας (Taylor, 1999).

Σύμφωνα με τον Mullaly (αν. Taylor, 1999), υπάρχουν δύο τύποι αξιών στην κοινωνική εργασία, «οι βασικές ή πρωταρχικές» και «οι δευτερεύουσες ή βοηθητικές αξίες» από τις οποίες οι βασικές μπορούν να μεταφερθούν πολιτισμικά, παρόλο που η επίτευξή τους εξαρτάται από τις κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και οικονομικές συνθήκες της χώρας στις οποίες μεταφέρονται.

Συνεχίζει, υποστηρίζοντας, ότι η βοήθεια προς τους άλλους, η αποτροπή πρόκλησης βλάβης και η κοινωνική δικαιοσύνη αποτελούν βασικές αξίες, ενώ μέσα στο διεθνές περιβάλλον της κοινωνικής εργασίας, προστίθεται μια ακόμη αρχή, αυτή της ενδυνάμωσης (empowerment), η οποία «μπορεί, στην πραγματικότητα να λειτουργήσει ως ενοποιητική αρχή. Η έννοια της ενδυνάμωσης βοηθά να τεθεί σε λειτουργία η κοινωνική δικαιοσύνη μέσα από την υποστήριξη των προσπαθειών να καταπολεμηθούν οι διακρίσεις και η αδικία σε όλα τα επίπεδα – το ατομικό, το κοινωνικό και το πολιτικό (Taylor, 1999:313). Η κοινωνική δικαιοσύνη έχει αναδειχθεί σε θέμα - κλειδί στην τρέχουσα συζήτηση για τις αξίες της κοινωνικής εργασίας (Midgley 1997b, Lyons 1999, Healey 2001, Payne 2003) προκαλώντας την παραδοσιακή διορθωτική πρακτική της κοινωνικής εργασίας, κατευθύνοντάς την προς την κοινωνική αναδιαμόρφωση και τον πολιτικό ακτιβισμό (Midgley, 1997b) και συνδέοντάς την με την πρακτική ενάντια στις διακρίσεις, μακριά από ατομικιστικές προσεγγίσεις (Payne, 2003).

Η παγκοσμιοποίηση των αξιών της κοινωνικής εργασίας είναι βέβαια η μία όψη του νομίσματος – στην άλλη πλευρά υπάρχει ο πολιτισμικός σχετικισμός, σύμφωνα με τον οποίο «τα μέλη της κοινωνίας μπορεί να μην καταδικάζουν νόμιμα τις πρακτικές των κοινωνιών με διαφορετική παράδοση» (Mayer 1995 αν. Healey 2001:152). Για τους κοινωνικούς λειτουργούς αυτή η άποψη προκαλεί ηθικά διλήμματα σχετικά με το κατά πόσο η καταστράτηγηση παγκόσμιων αξιών μπορεί να γίνει αποδεκτή αν εξηγηθεί από πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Η Lynne υποστηρίζει ότι «φαίνεται πράγματι ότι η κοινωνική εργασία πρέπει να απορρίψει μια καθαρά σχετικιστική στάση» (Healey 2001:166).

Μικρή διαφοροποίηση ή διεύρυνση των αξιών της κοινωνικής εργασίας, είναι φανερό, όταν η συζήτηση μετατίθεται από την κοινωνική εργασία στην κοινωνική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τη Delphi Method Survey που διεξάχθηκε για να εξακριβώσει τη συμφωνία στις αξίες της κοινωνικής ανάπτυξης, καταγράφηκαν οι εξής: «Ικανοποίηση βασικών ανθρώπινων αναγκών, ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ισότητα μέσων, συμμετοχική δημοκρατία και ειρήνη» (Elliott, 1993:24).

3. Η ανεκτικότητα ως πεδίο δράσης για τους κοινωνικούς λειτουργούς

Εκτός από τη θεωρητική σχέση μεταξύ κοινωνικής εργασίας και εκπαίδευσης στην ειρήνη / ανεκτικότητα, η ερώτηση που γεννάται είναι αν οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι να εμπλακούν σε αυτό το πεδίο δράσης.

Η θεωρητική και πρακτική σχέση μεταξύ κοινωνικής εργασίας και ειρήνης αναγνωρίζεται και από την UNESCO, καθώς στη Διακήρυξη για έναν Πολιτισμό της Ειρήνης (Declaration on a Culture of Peace - A/53/243) ο κεντρικός ρόλος για την προώθηση ενός πολιτισμού της ειρήνης ανήκει, ανάμεσα σε άλλους, στους κοινωνικούς λειτουργούς (Άρθρο 8).

Όσον αφορά στη μεθοδολογία, η εκπαίδευση στην ειρήνη / ανεκτικότητα έχει κοινά στοιχεία με την Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα, ειδικά όπως διαμορφώθηκε τη δεκαετία του '70, όταν εμφανίστηκαν έννοιες, όπως, “ενδυνάμωση” (empowerment) και “συνειδητοποίηση” (conscientization) (Lyons, 1999:7).

Η κοινωνική παιδαγωγική ως παρακλάδι της άσκησης κοινωνικής εργασίας είναι ίσως στενότερα συνδεδεμένη μεθοδολογικά με την εκπαίδευση στην ανεκτικότητα, καθώς «παρόλο που η κοινωνική παιδαγωγική είναι σε πολλά σημεία παρόμοια με την Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα, έχει ένα ισχυρότερο παιδαγωγικό στοιχείο» (Midgley, 1997b:165).

Σύμφωνα με την ερμηνεία της κοινωνικής εργασίας από την Payne, ένα παιδαγωγικό μοντέλο κοινωνικής εργασίας «ίσως πιο έντονο στην κοινωνική παιδαγωγική και στη Βρετανία στη δουλειά με τους νέους και την κοινότητα, που εστιάζει στην ανάπτυξη της δυνατότητας των ανθρώπων να συσχείζονται με τον κόσμο» (Payne, 2003:7), θα ήταν το μοντέλο, όπου η εκπαίδευση στην ανεκτικότητα θα μπορούσε να εμπίπτει, ενώ υπάρχουν κοινά στοιχεία με το μοντέλο της Κοινωνικής Αλλαγής, που «αφορά την επίτευξη της κοινωνικής πρόοδου και ανάπτυξης» (Payne, 2003:7).

Το αναπτυξιακό μοντέλο (developmental model) κοινωνικής εργασίας, το οποίο βρίσκεται τώρα στην κορυφή της ατζέντας, αναφέρεται επίσης σε αξίες που συνάδουν με αυτές της κοινωνικής εργασίας και εστιάζει στα ανθρώπινα δικαιώματα (Elliott, 1993), συνδέοντας έτσι την κοινωνική εργασία με το θέμα της ειρήνης και της ανεκτικότητας.

Ο Chetkow - Yanoon (1991) επιχειρηματολογεί υπέρ της εγγενούς σχέσης μεταξύ κοινωνικής εργασίας και ειρήνης στη βάση αρχών, γνώσεων και δεξιοτήτων που καθιστούν τους κοινωνικούς λειτουργούς ικανούς να ασχοληθούν με αυτόν τον τομέα δράσης.

4. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης στην Κοινωνική Εργασία

Ας προβούμε στην ανίχνευση της σχέσης μεταξύ της εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών με την επαγγελματική τους πρακτική μέσα σε ένα δεδομένο πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Θα προσπαθήσουμε να δικαιολογήσουμε την καταλληλότητα και την ανάγκη για προετοιμασία των κοινωνικών λειτουργών να ασχοληθούν ενεργά με την εκπαίδευση της κοινότητας στην ανεκτικότητα, ακόμη και για τις περιπτώσεις που η κοινωνική εργασία ασκείται έξω από ένα πλαίσιο που καλεί άμεσα για σχετική παρέμβαση.

Σύμφωνα με την Taylor, «η κοινωνική εργασία είναι ένα επάγγελμα που αφορά το πλαίσιο. Είναι μια δράση που ποικίλλει ανάλογα με το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ασκείται» (Taylor, 1999:310). Ωστόσο, η συγγραφέας αναφέρει ότι αν συμφωνήσουμε πως η κοινωνική εργασία προσαρμόζεται στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες, τότε θα έπρεπε να διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Αυτό το συμπέρασμα θα ακύρωνε το ότι η κοινωνική εργασία έχει έναν πυρήνα γνώσεων, ηθικών αρχών και δεξιοτήτων και ότι παρόλο που προσαρμόζεται σε συγκεκριμένες συνθήκες, η σχετικότητά της θα την απομάκρυνε «από την ανάπτυξη μιας κοινής αρχής και μιας θεωρητικής βάσης σχετικής με το επάγγελμα διεθνώς» (Taylor, 1999:311).

Αυτή η σχετικιστική άποψη για την κοινωνική εργασία έχει επηρεάσει την εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία παγκοσμίως, καθώς οι κοινωνικοί λειτουργοί εκπαιδεύονται στα διάφορα μέρη του κόσμου σε ένα μεγάλο βαθμό σύμφωνα με τις διαφορετικές απαιτήσεις, παρόλο που υπάρχουν κοινά στοιχεία (Midgley, 1997b).

Αναφορικά με το περιεχόμενο και το θεωρητικό υπόβαθρο, «η εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία με τη γενική (και εκλεκτική) εστίασή της, έχει επιχειρήσει να εκπαιδεύσει τους κοινωνικούς λειτουργούς να λειτουργήσουν θεραπευτικά, κανονιστικά, ως συνήγοροι, προωθώντας την κοινωνική αλλαγή και ως αναμορφωτές» (Taylor, 1999:316).

Η σύγχρονη συζήτηση τοποθετεί την εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία στο διεθνές πλαίσιο και ενδιαφέρεται να αντικατοπτρίσει «την υπό αλλαγή διάσταση του επαγγέλματος» (Mayadas and

Elliott, 1997:182), καθώς τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικοί λειτουργοί δε μπορούν πια να εξετάζονται αποκλειστικά με εθνικούς όρους» (Boehm 1984 αν. Sarri, 1997:391).

Ένα σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη του προγράμματος σπουδών στην κοινωνική εργασία θα ήταν «να συμπεριλάβει μια μελέτη των οικονομικών και του ρόλου που παίζουν στα κοινωνικά προβλήματα» (Mayadas and Elliott, 1997:182). Αντί για μια προσέγγιση που εστιάζει στο πρόβλημα, η κοινωνική εργασία μπορεί να εστιάσει «στις ατομικές δυνάμεις και στις δομικές (οργανωτικές, κοινοτικές, πολιτικές) αλλαγές που μπορούν να υποστηρίξουν και να κινητοποιήσουν αυτές τις δυνάμεις. Οι δυνάμεις αυτές μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για την κοινωνική εργασία μέσα σε ένα διεθνές πλαίσιο στη βάση της επικέντρωσής της στη δυνατότητα των ανθρώπων να ζουν εν όψει μιας συντριπτικής ατυχίας» (Taylor, 1999:317).

Η άσκηση διεθνούς κοινωνικής εργασίας, προϋποθέτει ότι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της κοινωνικής εργασίας θα εστιάζει σε διεθνή θέματα (Sarri, 1997). Όπως προτείνει η Taylor, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην κοινωνική εργασία θα έπρεπε να περιλαμβάνει εκπαίδευση στην κοινωνική ανάπτυξη, ή εκπαίδευση «στην οποία η κοινοτική ανάπτυξη, η αυτοβοήθεια και η αμοιβαία βοήθεια είναι κεντρικές. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα έδιναν τότε έμφαση στο να βοηθήσουν τους κοινωνικούς λειτουργούς να διαχειριστούν τα συμπτώματα και τις συνέπειες των κοινωνικών προβλημάτων, καθώς και την πρόληψή τους» (Taylor, 1999:316). Η εκπαίδευση για την εφαρμογή ενός αναπτυξιακού μοντέλου κοινωνικής εργασίας θα περιλάμβανε τότε σχετικές γνώσεις, στάσεις, αρχές και δεξιότητες, που θα καθιστούσαν τους κοινωνικούς λειτουργούς ικανούς να ασχοληθούν με θέματα ανεκτικότητας.

Ο Chetkow - Yanoov αναφέρει ότι, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην κοινωνική εργασία για την προώθηση της ειρήνης «απαιτεί περιεχόμενο και τεχνικές που προσθέτουν στο γνωστικό εμπλουτισμό του μαθητή, στις πρακτικές γνώσεις και δεξιότητές τους, ενώ συμβάλλει στη διαμόρφωση της στάσης τους. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει μαθήματα στη θεωρία, στη συγκέντρωση πληροφοριών και την έρευνα, σε τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων, προγράμματα επί του πεδίου, ανάγνωση προτεινόμενων κειμένων, γραπτές εργασίες, τεχνικές ανατροφοδότησης για την αύξηση της αυτο-επίγνωσης και εξετάσεις» (Chetkow - Yanoov 1991:61).

Καθώς η διεθνοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος της κοινωνικής εργασίας κατέχει κεντρική θέση στους ακαδημαϊκούς τίτλους κι ενώ προσπαθεί να συμπεριλάβει περισσότερες έννοιες και σχετικές αξίες, η έννοια της ανεκτικότητας μέσα στην εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας πρέπει να καθοριστεί εκ νέου για να εξυπηρετήσει τις αρχές και τους στόχους του επαγγέλματος, ακολουθώντας τις αλλαγές που σημειώνονται στον παγκόσμιο κοινωνικό χάρτη.

Βιβλιογραφία

- Chetkow - Yanoov B. «Teaching conflict resolution at schools of social work: a proposal» *International Social Work* (1991) 34, σελ. 57-68.
- Elliott D. (1993). «Social Work and Social Development: towards an integrative model for social work practice» *International Social Work* 36(1), σελ. 21-36.
- Healey L.M., (2001). *International Social Work: Professional action in an interdependent world*, Oxford University Press, USA.
- Horton J., Mendus S., (ed.) (1985). *Aspects of Toleration*, Methuen & Co Ltd., London and New York.

- IFSW Ethical Document: The Ethics of Social Work: principles and standards (2003), www.ifsw.org.
- IFSW Policy Statements: International Policy on Peace and Social Justice (2003), www.ifsw.org.
- King P., (1976). *Toleration*, George Allen & Unwin, Great Britain.
- Lyons K., (1999). *International Social Work: themes and perspectives*, Aldershot, Ashgate.
- Mayadas S.N. and Elliott D., (1997). Lessons from International Social Work: Policies and Practices
av. Reisch, M. and Gambrill, E. (eds) *Social Work in the 21st Century*, London, SAGE.
- Midgley J., (1997a). Social Work in International Context: Challenges and Opportunities for the
21st Century av. Reisch, M. and Gambrill, E. (eds) *Social Work in the 21st Century*, London,
SAGE.
- Midgley J., (1997b). *Social Welfare in Global Context*, London, SAGE.
- Payne M., (2003). «The role of social work - Discussion Paper Prepared by the British Association
of Social Workers», www.ifsw.org.
- Reardon B.A., (1997). *Tolerance: the threshold of peace*, UNESCO Publishing, Paris.
- Sarri R., (1997). International Social work at the Millennium av. Reisch, M. and Gambrill E., (eds)
Social Work in the 21st Century, London, SAGE.
- Taylor Z., (1999). «Values, theories and methods in social work education» *International Social
Work* 42(3), σελ. 309-318.
- Wolff R.P., Moore B.Jr., Marcuse H., (1969). *A Critique of Pure Tolerance*, Boston, Beacon Press.

Κείμενα των Ηνωμένων Εθνών

- Universal Declaration of Human Rights (1948)
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1976), 2200A (XXI)
- Culture of Peace: A Declaration on a Culture of Peace, A/53/243

Ηλεκτρονικές σελίδες

- www.un.org
- www.unesco.org
- www.ifsw.org